

بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی با رویکرد پدافند غیرعامل

مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران

دکتر امین پاشایی هولاسو: دانش‌آموخته‌ی دکتری رشته مدیریت صنعتی
دکتر ابوطالب شافقت*: استادیار دانشگاه صنعتی مالک اشتر، abotaleb.shafaghat@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۲۶

چکیده

امروزه هر کشوری تلاش می‌کند اقداماتی را در راستای حداکثرسازی توان و اقتدار ملی برای استقرار امنیت و حداکثرسازی توان دفاعی خود انجام دهد. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و تلاش می‌کند قابلیت‌های ملی، قدرت ملی و اقتدار دفاعی خود را افزایش دهد تا موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی شود. بدین منظور پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد پدافند غیرعامل به رشته تحریر درآمده است. برای استخراج مؤلفه‌های اولیه از دو روش مطالعه کتابخانه‌ای گسترده و روش دلفی با استفاده از ۱۴ نفر از خبرگان دانشگاهی و طراحان راهبردی استفاده شد که انتخاب خبرگان به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انجام پذیرفت. ضریب هماهنگی کندال ۰/۸۶ به دست آمد که نشان‌دهنده‌ی اتفاق نظر بسیار قوی بین نشست خبرگان است. برای ارزیابی مؤلفه‌ها از نرم‌افزار لیززل استفاده شد. بر اساس نتایج پژوهش ۳۸ مؤلفه به‌عنوان عوامل مؤثر بر بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد پدافند غیرعامل شناسایی شدند.

واژه‌های کلیدی: اقتدار دفاعی امنیتی، پدافند غیرعامل، نظام جمهوری اسلامی ایران، روش دلفی

۵

ویژه‌نامه هفته
پدافند غیرعامل
پاییزه زمستان
۱۳۹۹

دوفصلنامه
علمی و پژوهشی

بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی با رویکرد پدافند غیرعامل

Optimization of security defense authority with passive defense approach Case study: Islamic Republic of Iran

Amin pashaei Houlaso¹, Abotaleb Shafaghat^{*2}

Abstract

Today, every country is trying to take measures to maximize national power and authority to establish security and maximize its defense capabilities. The Islamic Republic of Iran is no exception to this rule and is trying to increase its national capabilities, national power and defense authority in space. It will increase deterrence, reduce vulnerability, continue necessary activities, promote national sustainability, and facilitate crisis management in the face of military threats and actions. For this purpose, the present study has been written with the aim of presenting the model of optimizing the security defense authority of the Islamic Republic of Iran with a passive defense approach. To extract the initial components, two methods were used to study the extensive libraries and the Delphi technique using 14 academic experts and strategic designers, and the selection of experts was done by sampling snowballs. Kendall's coordination coefficient was 0.86, indicating a very strong view of the meeting between experts. The LISREL software was used to evaluate the components. Based on the results of the research, 38 components were identified as factors affecting the optimization of the security defense authority of the Islamic Republic of Iran with a passive defense approach.

Keywords: Security Defense Authority, Passive Defense, Islamic Republic of Iran, Delphi Method.

1. PhD in Industrial Management

2. Assistant Professor of Malik Ashtar University of Technology and Responsible Writer, Email: abotaleb.shafaghat@gmail.com

که عوامل مؤثر بر بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران با رویکرد پدافند غیرعامل کدامند؟

مبانی نظری تحقیق

تهدید

فرهنگ آکسفورد تهدید را این‌گونه تعریف می‌کند: «امکان به‌وحشت انداختن، ترساندن یا ایجاد فاجعه برای یک فرد یا جامعه. آسیب‌زدن به کسی یا چیزی، نتایج ناخوشایند به بار آوردن» [۱۳].

صرف‌نظر از معانی لغوی و لفظی تهدید در ادبیات امنیتی تعاریف و توصیف‌های گوناگونی از تهدید صورت گرفته است [۹]. در جمع‌بندی از مفهوم تهدید می‌توان این‌گونه بیان کرد که «تهدید یعنی وجود یک فشار خارجی، فقدان امنیت، ایجاد اختلال در توانایی‌های کشور به‌منظور کسب اهداف ملی، اقداماتی که کمیت و کیفیت زندگی مردم یک کشور یا دامنه‌ی اختیارات حکومت را به‌طور جدی کاهش دهد، درک و ساخت یک دشمن یا وضعیت خطرناک، محدود کردن و حبس آزادی و رهایی» [۱۴].

امنیت

واژه امنیت به‌عنوان یک مفهوم عام تمام شئون و ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد و با بقای نفس و صیانت از حیات و موجودیت انسان پیوند می‌خورد. امنیت تعیین‌کننده‌ی حیات و بقای انسان است و همه موجودات در تلاش برای بقا، حفظ وجود و حیات سالم خود هستند. به همین دلیل امنیت مهمترین آرمان انسان و موجود زنده تلقی می‌شود [۱۵]. از دیدگاه مازلو ابزار حرکت به سوی «خودشکوفایی انسانی» محسوب می‌شود؛ به‌طوری‌که وی در اولویت‌بندی نیازهای بشر بلافاصله پس از نیازهای اولیه (هوا، غذا، مسکن و پوشاک) نیاز به امنیت را جای داده و سایر نیازهای انسانی را علی‌رغم ضرورت غیرقابل‌انکار آنها در اولویت‌های بعدی آورده است [۱۶]. باری بوزان امنیت را «حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی)» تعریف می‌کند [۱۷]. به تعبیر بوزان امنیت یک مفهوم توسعه‌نیافته است و جا دارد به‌عنوان مفهومی قدرتمندتر و مفیدتر از شأن و منزلت فعلی آن شناخته شود [۱۸].

امنیت ملی

امنیت ملی را می‌توان با دو جهت‌گیری یا گرایش متفاوت تعریف کرد. هنگامی که نظام سیاسی با رویکرد تهدید محور به امنیت ملی می‌نگرد، امنیت ملی مربوط به براندازی و چالش از جانب گروه‌ها و جریان‌های داخلی است که اقتدار دولت را نپذیرفته‌اند. در این صورت نظام سیاسی به حذف و برخورد با این گروه‌ها و جریان‌ها توجه دارد؛ اما هنگامی که نظام سیاسی با رویکرد آسیب‌پذیر محور به امنیت ملی می‌نگرد، امنیت ملی مربوط به حوزه‌ی ضعف‌ها، کاستی‌ها و ناکارآمدی‌های درونی است که توانمندی‌های دولت را به چالش می‌کشد و عوامل تهدید داخلی بر روی آنها تکیه می‌کنند. در این صورت نظام سیاسی از درون دست به ترمیم، اصلاح و بازسازی خود می‌زند تا زمینه‌های بهره‌برداری گروه‌ها و جریان‌های

اندیشمندان سیاسی و نظریه‌پردازان حوزه‌ی مطالعات راهبردی، فلسفه‌ی حکومت و هدف از استقرار دولت را تأمین امنیت و رفاه برای مردم و حوزه‌ی سرزمینی خود می‌دانند [۱] و معتقدند وجود امنیت به اندازه‌ی احساس امنیت اهمیت دارد [۲] و از نیازهای اساسی بشر است [۳، ۴، ۵] که بدون آن امکان برآورده شدن سایر نیازها نیست. استقرار امنیت از ابتدایی‌ترین اصول جهت دستیابی به استانداردهای مطلوب برای آسایش و رفاه مردم است [۶]. از این‌رو هر کشوری تلاش می‌کند اقداماتی را در راستای حداکثرسازی توان و اقتدار ملی برای استقرار امنیت و حداکثرسازی توان دفاعی خود انجام دهد. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و تلاش می‌کند تا قابلیت‌های ملی، قدرت ملی و اقتدار دفاعی خود را افزایش دهد [۷]. در این راستا اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران بایستی به‌گونه‌ای سازمان‌دهی شود که بر چالش‌های داخلی و بین‌المللی غلبه کند. این امر نیازمند به‌کارگیری ابزارها و شاخص‌های کاملاً متنوع و فراگیر است که بخشی از این شاخص‌ها ماهیت ساختاری دارند و بخش دیگر آن دارای نشانه‌های رفتاری هستند [۸]. موقعیت بی‌بدیل ژئوپلیتیکی^۱ و ژئواستراتژی^۲ جمهوری اسلامی ایران با محوریت اسلام ایران را به بازیگری فعال منطقه‌ای و بین‌المللی تبدیل کرده است؛ به همین دلیل جمهوری اسلامی ایران همواره توسط کشورهای سلطه‌طلب تهدید می‌شود [۹]. با عنایت به موارد فوق، مبانی دینی بیان شده در قرآن کریم «وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِباطِ الحَیْلِ تُرِهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّهِ وَ عَدُوَّكُمْ؛ هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آنها [= دشمنان] آماده سازید! و (همچنین) اسب‌های ورزیده تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید» [۱۰] و توجه به فرمایش حضرت امام علی (علیه‌السلام) در جمع مردم و مسئولین شهر کوفه که می‌فرمایند: «فَحُدُّوا لِلْحَرْبِ أَهْبَتَهَا وَ اعِدُّوا لَهَا عُدَّتَهَا فَقَدْ سَبَلْظَاهَا وَ عَلَا سَنَاهَا» یعنی برای جنگ آماده شوید و سازوبرگ نبرد مهیا دارید که آتش کارزار افروخته شده و شعله آن بالا گرفته است [۱۱] و به‌منظور ایجاد توان و قدرت بازدارندگی تقویت مؤلفه‌های دفاعی امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. شیوه‌ای که امروزه برای مدیریت بحران در عرصه‌ی دفاعی-امنیتی مورد توجه خاص قرار گرفته است، پدافند غیرعامل است. در حقیقت می‌توان گفت که پدافند غیرعامل همان مدیریت بحران در عرصه تهدیدات دفاعی و حوادث جنگی است؛ بنابراین در عرصه‌ی دفاعی با استفاده از راهکارهای پدافند غیرعامل می‌توان بحران را به‌صورت جامع مدیریت کرد. به‌عبارت دیگر، پدافند غیرعامل و اصول آن تضمین‌کننده‌ی مدیریت جامع بحران در عرصه‌ی دفاعی و امنیتی در سطح کشور است و نمی‌توان بدون اتخاذ تدابیر پدافند غیرعامل مدیریت جامع بحران‌های دفاعی-امنیتی را اجرا کرد [۱۲]. بدین منظور پژوهش حاضر به‌عنوان یک پژوهش توصیفی-تحلیلی و از آنجایی که معیارهای موضوع به صراحت مشخص نیست و دانش دقیقی در مورد آن در دسترس نیست، با بهره‌گیری از روش دلفی درصدد پاسخ به این پرسش اصلی است

داخلی را از بین برده و بقای خود را تضمین کند؛ بنابراین در بحث امنیت ملی با رویکرد آسیب پذیر محور، آسیب پذیری های ناشی از نقاط ضعف مزمین که ساختارها، امکانات و توانایی های داخلی قادر به حل و پاسخگویی به آنها نباشند، مطرح می شود. نزاع های قومی و مذهبی در ساختار سیاسی، بحران های ناشی از مشروعیت، بحران های ناشی از ناکارآمدی نهادی، بحران هویت، شکاف های طبقاتی و دوگانگی های اقتصادی، بحران های فرهنگی و ... از جمله آسیب پذیری ها در حوزه امنیت ملی است [۱۸]. البته برخی از کارشناسان نیز تعریفی ایجابی از امنیت ارائه کرده اند. براساس این تعریف، امنیت ملی فضا و شرایط ناشی از اقدامات امنیتی است که می تواند کارکرد درست را از اعمال نفوذ دشمن و گروه های غیرقانونی مصون نگهداشته و قابلیت وفاداری ملی و تلاش در حفظ ثبات و اقتدار سیاسی را در کشور فراهم آورد [۱۹].

پدافند غیرعامل

تجربیه ی تهدیدها و اعمال عملیات های خصمانه علیه بعضی از کشورها نشان می دهد که پدافند غیرعامل تأثیر زیادی در بالا بردن آستانه ی مقاومت ملی کشورها دارد و هر کشوری که دارای این بخش از نظام دفاعی است، قدرت ها در حمله به آن دچار تردید شده و عملیات نظامی آنها انجا نشده است [۲۰]. پدافند به طور کلی دفع، خنثی کردن و کاهش تأثیر اقدام های آفندی یا تهاجمی دشمن و ممانعت از دستیابی دشمن به هدف هایش است که از دو بخش پدافند عامل و غیرعامل تشکیل می شود. به عبارتی دیگر، پدافند یا دفاع از کشور، حفظ جان مردم، تضمین امنیت افراد و صیانت از تمامیت ارضی و حاکمیت ملی در همه ی مواقع در برابر هرگونه شرایط و موقعیت و در برابر هرگونه تجاوز است. دفاع عامل و غیرعامل مکمل یکدیگر هستند. هرچند دفاع غیرعامل به شکل مجزا قابل طرح ریزی و اجراست؛ ولی به کارگیری دفاع عامل در کنار دفاع غیرعامل، ضروری و اجتناب ناپذیر است [۲۱] و اهداف پدافند غیرعامل عبارتند از: «حفظ روحیه و سرمایه های ملی کشور»، «افزایش قابلیت بقا»، «کاهش آسیب پذیری»، «افزایش آستانه ی مقاومت مردم»، «حفظ روحیه و سرمایه ملی»، «حفظ تمامیت ارضی امنیت ملی و استقلال کشور، تأمین آزادی و ابتکار»، «افزایش قابلیت سامانه های شناسایی، هدف یابی و دقت در تسلیحات آفندی»، «فریب دشمن و تقویت نیروی بازدارندگی» و «صرفه جویی منطقی و همه جانبه در هزینه های تسلیحاتی و نیروی انسانی» [۱۲، ۲۲].

قدرت

به عقیده ی «هابز» قدرت عبارت از وسایلی است که برای دستیابی به امر مطلوبی در آینده در اختیار داریم [۲۳]. از دیدگاه «پارسونز» قدرت یعنی واسطه ای تعمیم یافته برای تضمین اجرای تعهد های الزام آور واحدهایی در نظام سازمان جمعی، وقتی که تعهد ها از لحاظ آثارشان بر اهداف جمعی مشروعیت می یابد [۲۴]. ماکس وبر قدرت را امکانی می داند که فاعل و دارنده ی آن برای تحمیل اراده خویش بر دیگری حتی در صورت مقاومت وی از آن استفاده می کند. فاعلان ممکن است اشخاص، گروه ها و یا دولت ها باشند [۲۵].

دفاع

از حیث لغوی دفاع یعنی دفع شر کردن، دفع تعرض کردن، دفاع کردن از خود و صیانت کردن نفس در مقابل تعارض دیگری [۲۶]. از حیث اصطلاحی هم دفاع تدابیری است که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناورانه و ... توسط یک یا چند کشور مؤتلفه اتخاذ می شود و به مفهومی توانایی های دفاع ملی بازدارندگی را تقویت می کند و بازدارندگی نیز به این توانایی ها نیرو می بخشد [۲۷]. در تعریفی دیگر، دفاع مجموعه اقداماتی است که در طی آن با استفاده از کلیه وسایل و امکانات موجود از پیش روی و هجوم دشمن جلوگیری شده و یا نیروهای تکاور او منهدم می شوند [۲۸]. در تعریفی دیگر، دفاع تدابیری است که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری دشمن یا دشمنان اتخاذ می شود و ابعاد مختلفی دارد که مهمترین آنها عبارتند از: دفاع اجتماعی-فرهنگی، دفاع نظامی، دفاع سیاسی و دفاع اقتصادی [۲۹].

اقتدار

اقتدار از نظر ساختاری به معنای داشتن قابلیت های ابزاری نظام سیاسی در چارچوب سازمان دهی توانایی های بالقوه و بالفعل است. به عبارت دیگر، هرگونه اقتدار ساختاری نیازمند سازمان دهی قدرت ملی توسط نهادها و مراجع حکومتی است [۳۰].

اقتدار دفاعی امنیتی

یکی از ابعاد اساسی اقتدار ملی، اقتدار دفاعی امنیتی است که شکل کارآمدی از مجموعه ی توانمندی های نظامی، انتظامی، اطلاعاتی و حفاظت اطلاعاتی و بسیج مردمی یک کشور در چارچوب مشروع و مؤثر در محیط امنیتی است. این توانمندی ها که به شکل قدرت نظامی هویدا می شود، از شاخه های قدرت دفاعی امنیتی است [۷].

اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران

اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران شکل کارآمدی از مجموعه توانمندی های نظامی، انتظامی، اطلاعاتی، حفاظت اطلاعات و بسیج مردمی در چارچوب مشروع و مقبول با پشتیبانی سایر مؤلفه های قدرت ملی (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، نظامی، علمی و فناوری) و استفاده از امکانات مادی و معنوی کشور برای دفع تهدیدات و خطرات دشمنان داخلی و خارجی و دفاع از ارزش ها، آرمان ها و منافع ملی در راستای سیاست های دفاعی-امنیتی کشور است [۸].

پیشینه تحقیق

شفیعی و شکری مقدم (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «دیپلماسی فناوری جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر فناوری های دفاعی-امنیتی)» درصدد پاسخ به این پرسش اصلی بودند که دیپلماسی فناوری جمهوری اسلامی ایران چگونه می تواند نیازهای دفاعی-امنیتی کشور را تأمین کند؟ بر اساس یافته های پژوهشی به این نتیجه رسیدند که دستیابی ایران به فناوری های مرتبط با نیازهای دفاعی-امنیتی مستلزم شناخت دقیق محدودیت های

بین‌المللی بر سر راه تأمین فنی ایران و تنظیم راهکارهای مبتنی بر بهبود نهادی، فنی و حرفه‌ای دیپلماسی فناوری برای دور زدن تحریم‌ها و محدودیت‌های حقوقی و سیاسی به‌ویژه با تکیه بر رهیافت منطقه‌گرایی و سیاست تنش‌زدایی است [۳۱].

کلانتری و افتخاری (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی و تبیین راهبردی تهدید در مقابل تهدید در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران» با بهره‌گیری از سه روش کتابخانه‌ای، میدانی و اسنادی به این نتیجه دست یافتند که راهبرد «تهدید در مقابل تهدید» از سوی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در حوزه‌ی مدیریت تهدیدات نرم و سخت با تأکید بر تهدیدات موشکی، تهدیدات دانش‌محور، رسانه‌ای، ممانعت از انعقاد پیمان‌های دفاعی-امنیتی علیه جمهوری اسلامی ایران و اعمال سیاست‌های پیش‌دستانه مؤثر واقع شود [۳۲].

کلانتری (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تأثیر اقتدار دفاعی بر اقتدار سیاسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» با بهره‌گیری از روش میدانی و کتابخانه‌ای به این نتیجه دست یافت که قدرت موشکی درون‌زا باعث افزایش توان جنگ سخت، هیبریدی و دورایستا شده است. قدرت نهضتی مردم‌پایه و همگرا با گروه‌های جهادی مبارز، باعث افزایش توان جنگ سخت، نرم، هوشمند و هیبریدی به‌منظور تقابل با گروه‌های تکفیری-تروریستی شده است. از طریق قدرت موشکی و توان نهضتی، تهدیدات امنیتی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خنثی می‌شود و به همین دلیل اقتدار دفاعی همه‌جانبه ضمن خنثی کردن انواع تهدیدات سخت، نرم و هوشمند، باعث اقتدار سیاسی نظام جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و جهان شده است [۳۳].

حیبی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «مدل دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران متناسب با الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت» با بهره‌گیری از روش داده‌بنیاد در قرآن و قانون اساسی به این نتیجه دست یافت که فرآیند دفاع و امنیت ملی با پیامدهایی از قبیل حفظ کرامت انسانی، ایمان، آرامش، رفاه و امنیت اجتماعی، استقلال همه‌جانبه، رشد فضایل اخلاقی، محو استبداد و خودکامگی، آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی کشور همراه است [۳۴].

رشیدزاده و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «الگوی راهبردی تحکیم و توسعه اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران» با بهره‌گیری از روش توصیفی-پیمایشی به این نتیجه دست یافته‌اند که تحکیم و توسعه اقتدار دفاعی امنیتی حول محور «ولایت فقیه» شکل می‌گیرد. ویژگی‌های مشروعیت، نفوذ و کارآمدی هم در چارچوب یک مثلث متساوی‌الاضلاع تبلور می‌یابند [۸].

حیات‌مقدم و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل مرتبط با مؤلفه دفاعی-امنیتی جهت استحکام ساخت درونی قدرت نظام با تأکید بر منویات فرماندهی معظم کل قوا» با بهره‌گیری از روش زمینه‌ای-موردی به این نتیجه دست یافته‌اند که بر اساس منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) جنبه‌های معنوی و مادی مؤلفه دفاعی-امنیتی به ترتیب اولویت عبارتند از:

اسلام‌خواهی، عزم ملی، ایستادگی و اقتدار ملی، دانش و فناوری درون‌زا، قوای مسلح قوی، خودکفایی، ظرفیت‌های بالقوه درونی، حفظ انسجام و وحدت ملی، آرمان‌گرایی در هدف و واقع‌گرایی در عمل و مدیریت جهادی [۹].

نوریان (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «جایگاه مؤلفه دفاعی-امنیتی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی از منظر امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای» با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای و اسنادی به این نتیجه دست یافته است که مؤلفه دفاعی امنیتی جایگاه ویژه‌ای در ابعاد مادی و عینی اقتدار ملی دارد؛ اما پایه‌ی اصلی و توان تأثیرگذاری آن متکی بر ابعاد معنوی است [۷].

قنبری و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «استحکام درونی قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه مقام معظم رهبری با تأکید بر مؤلفه‌های دفاعی-امنیتی»، با بهره‌گیری از روش توصیفی و رویکرد تحلیلی به این نتیجه دست یافته‌اند که از دیدگاه معظم‌له مقابله با قدرت نرم دشمن و تقویت این بعد از قدرت در داخل می‌تواند سنگرهای معنوی را از قبیل ایمان، معرفت و در بعد کلان ضمن پیشرفت و توسعه‌ی ساختاری، پایه و اساس نظام و کشور اسلامی را حفظ کند [۳۵].

فرتوک‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تبیین نقش فرهنگ در الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت در حوزه دفاعی-امنیتی» با بهره‌گیری از روش آمیخته به این نتایج دست یافته‌اند که فرهنگ به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی و تأثیرگذار در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در حوزه دفاعی-امنیتی بوده و با دو مؤلفه فرهنگی دینی و فرهنگ ملی با شاخص‌های (فرهنگ عاشورایی، ارزش‌ها، باورها، انسجام و وحدت ملی، هویت، آداب و رسوم، تاریخ و زبان) در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در حوزه دفاعی-امنیتی مؤثر است [۳۶].

روش تحقیق و ابزارها

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی بوده و از نظر ماهیت جزو پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی طبقه‌بندی می‌شود. مهمترین ابزارهای پژوهش عبارتند از: مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه [۳۷]. روش دلفی به‌عنوان مهمترین روش برای تأیید مؤلفه‌های استخراج‌شده در این تحقیق به‌کار رفته و سپس با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری به برازش مدل پرداخته شده است. پژوهش حاضر بدون فرضیه با یک پرسش کلی آغاز شده است: «عوامل مؤثر بر بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران با رویکرد پدافند غیرعامل کدامند؟». با توجه به اینکه معیارهای موضوع به صراحت مشخص نیست و دانش دقیقی در مورد آن در دسترس نیست، بهترین ابزار برای همگرایی میان نظرات در این پژوهش فن دلفی است. در این پژوهش برای استخراج مؤلفه‌های اولیه از دو روش مطالعه کتابخانه‌ای گسترده و مصاحبه با خبرگان استفاده شد. در خصوص استفاده از روش دلفی باید گفت، زمانی که پژوهش در خصوص گروه‌های خاصی صورت می‌گیرد که به راحتی قابل شناسایی نیستند، فن دلفی روش مناسبی محسوب می‌شود تا با یافتن یک

یا چند نفر از گروه محقق به اعضای دیگر گروه از طریق گرفتن نشانی از اعضای در دسترس به آنها دست یابد [۳۸]. به همین خاطر در پژوهش حاضر انتخاب گروه خبرگان به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انجام پذیرفت. دو تن از اعضای هیئت علمی دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام) و دانشگاه عالی دفاع ملی به‌عنوان ناظر مراحل دلفی انتخاب شدند و محقق خود به‌عنوان مجری دلفی در این پژوهش بوده است. در نهایت تعداد ۱۴ نفر خبره به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند و فرم دعوت به دلفی به‌صورت حضوری تحویل ایشان شد و توضیحات لازم در رابطه با موضوع و اهداف تحقیق به آنان داده شد. خبرگان شرکت‌کننده در دلفی دارای یک یا چند ویژگی زیر هستند: عضو هیئت علمی دانشگاه و صاحب‌نظر در زمینه‌ی مباحث دفاعی-امنیتی و سابقه کاری حداقل ۵ سال در مباحث راهبردی در نیروهای مسلح. در نهایت ۴۰ مؤلفه احصاء شدند. دلفی در ۳ دوره انجام گرفت که در دوره اول ۲ مؤلفه حذف شد. ضریب هماهنگی کندال برای دور دوم و سوم ۰٫۸۶ به‌دست آمد که نشان‌دهنده‌ی اتفاق نظر بسیار قوی بین پیل خبرگان است. در مرحله‌ی بعد پرسشنامه بر

اساس ۳۸ مؤلفه مستخرج از دلفی با استفاده از نرم‌افزار لیزرل^۲ مورد روایی‌سنجی خبرگان قرار گرفت.

پایایی و روایی پرسشنامه

با توجه به نظر خبرگان تغییرات لازم به‌منظور مناسب بودن روایی پرسشنامه صورت پذیرفت و در پرسشنامه نهایی اعمال شد. با توجه به اینکه در پژوهش‌های کمی از پرسشنامه استفاده می‌شود و در این پژوهش هم پرسشنامه محقق ساخته است، برای اطمینان از اینکه پرسشنامه طرح‌شده خصیصه موردنظر را می‌سنجد، از روایی سازه هم استفاده شده است [۳۸]. بدین منظور برای روایی مدل از روایی سازه نیز با کمک نرم‌افزار لیزرل بهره گرفته شده است. همچنین به‌منظور بررسی پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد که نتایج آن در جدول شماره ۱ ارائه می‌شود.

بحث و نتایج

در جدول شماره ۲ نتایج میانگین‌گیری سه روند دلفی ارائه شده است.

جدول ۱. نتایج آزمون آلفای کرونباخ

تعداد پرسش	میزان آلفای کرونباخ	تحلیل	بعد
۳۸	۰/۹۲۵	با توجه به اینکه عدد به‌دست‌آمده بزرگتر از عدد مینا (۰/۷) است، پس پایایی پرسش‌ها تأیید می‌شود.	بهبودسازی اقتدار دفاعی امنیتی با رویکرد پدافند غیرعامل

جدول ۲. میانگین عوامل ۳ دوره دلفی

ردیف	شرح عامل	دور اول		دور دوم		دور سوم	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
۱	اتکا به عوامل و ارزش‌های معنوی و الهی	۴٫۲۸۳۶	۰٫۸۴۹۳۵	۴٫۲۳۸۸	۰٫۸۵۴۳۹	۴٫۲۳۸۸	۰٫۸۵۴۳۹
۲	مبارزه دائمی با ظلم و استکبار جهانی	۴٫۴۰۳۰	۰٫۸۱۷۶۰	۴٫۲۵۳۷	۰٫۸۴۹۸۸	۴٫۳۷۳۱	۰٫۸۷۶۳۴
۳	حفظ استقلال همه‌جانبه و نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری	۴٫۴۷۷۶	۰٫۵۸۶۶۸	۴٫۴۱۷۹	۰٫۶۳۴۴۵	۴٫۴۴۷۸	۰٫۶۳۱۲۴
۴	برخورداری از نگاه آرمان‌گرایانه‌ی واقعیت‌مدار	۴٫۱۴۹۳	۰٫۵۵۷۳۰	۴٫۰۸۹۶	۰٫۸۶۲۰۳	۴٫۰۸۹۶	۰٫۸۶۸۳۱
۵	تقویت دفاع همه‌جانبه در مقابل تهاجم همه‌جانبه	۴٫۱۶۴۲	۰٫۸۶۳۳۴	۴٫۲۲۳۹	۰٫۸۳۶۴۷	۴٫۲۳۸۸	۰٫۸۴۹۶۱
۶	اتخاذ راهبردهای دفاعی ترکیبی	۴٫۱۹۴۰	۰٫۸۵۷۰۴	۴٫۱۶۴۲	۰٫۸۶۹۰۹	۴٫۱۷۹۱	۰٫۸۸۰۷۲
۷	پاسخ جدی و سخت به شرارت‌های دشمن	۴٫۲۲۳۹	۰٫۸۳۹۴۴	۴٫۱۰۴۵	۰٫۸۴۴۵۴	۴٫۲۰۹۰	۰٫۸۵۱۴۸
۸	ارتباط مستحکم و تنگاتنگ نیروهای مسلح با ملت	۴٫۱۰۴۵	۰٫۸۵۵۱۹	۴٫۰۵۹۷	۰٫۸۶۵۷۰	۴٫۱۱۹۴	۰٫۸۸۳۰۳
۹	هوشمندسازی از طریق پیش‌بینی، آینده‌نگری و حضور به‌موقع و به‌هنگام	۴٫۱۲۵۳	۰٫۴۲۵۳	۴٫۱۲۲۳	۰٫۷۶۲۰۸	۴٫۲۲۲۱	۰٫۶۶۳۲۱
۱۰	هوشمندی نسبت به محیط درگیری و اهداف دشمن	۴٫۱۲۱۳	۰٫۴۴۲۵	۴٫۲۲۱۲	۰٫۵۲۱۴	۴٫۳۳۲۰	۰٫۷۵۶۹
۱۱	قدرت‌سازی نیروهای مسلح با بهره‌گیری از ظرفیت درونی	۴٫۲۹۸۵	۰٫۷۱۸۰۶	۴٫۲۳۸۸	۰٫۷۵۰۴۰	۴٫۲۶۸۷	۰٫۷۶۰۵۷
۱۲	بهره‌گیری از دانش بومی و درون‌زا	۴٫۴۳۲۸	۰٫۷۰۱۱۷	۴٫۳۵۸۲	۰٫۷۱۶۷۹	۴٫۳۸۸۱	۰٫۷۳۲۴۰

ادامه جدول ۲. میانگین عوامل ۳ دوره دلفی

ردیف	شرح عامل	دور اول		دور دوم		دور سوم	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
۱۳	کسب قدرت اقتصادی	۲,۶۵۱۲	۱,۲۲۷۲۴	-	-	-	-
۱۴	بومی کردن فناوری‌ها و تجهیزات دفاعی امنیتی	۴,۱۴۹۳	۰,۸۴۹۶۱	۴,۱۷۹۱	۰,۸۵۰۹۴	۴,۱۳۴۳	۰,۸۷۲۷۲
۱۵	قابلیت‌سازی در فناوری‌های پیشرفته و بومی	۴,۱۴۹۳	۰,۸۵۷۳۰	۴,۰۸۹۶	۰,۸۶۲۰۳	۴,۱۱۹۴	۰,۸۸۳۰۳
۱۶	بهره‌گیری از تجارب دفاعی و امنیتی سایر کشورها	۴,۳۷۳۱	۰,۸۳۱۵۶	۴,۲۵۳۷	۰,۸۴۴۸۱	۴,۳۴۳۳	۰,۸۷۶۳۴
۱۷	انعطاف‌پذیری و تبدیل تهدیدات به فرصت‌ها	۴,۳۵۸۲	۰,۷۳۶۲۵	۴,۳۴۳۳	۰,۷۲۹۳۱	۴,۳۴۳۳	۰,۷۲۹۳۱
۱۸	ارائه آموزش‌های دفاعی امنیتی متناسب با تهدیدهای روز	۴,۱۱۹۴	۰,۸۷۹۴۳	۴,۰۵۹۷	۰,۸۸۳۰۳	۴,۰۸۹۶	۰,۸۸۵۵۸
۱۹	بسیج همگانی و مردمی کردن دفاع	۴,۱۴۹۳	۰,۸۵۶۰۲	۴,۱۳۴۳	۰,۸۵۴۰۶	۴,۱۳۴۳	۱,۲۵۴۰۳
۲۰	اراده ملی در شکل‌گیری تغییر و تحولات اجتماعی	۲,۵۳۲۱	۲,۴۲۵۱	-	-	-	-
۲۱	افزایش استحکام داخلی نظام و عزم جزم بر دفاع مشروع و منطقی	۴,۲۹۸۵	۰,۷۳۸۸۶	۴,۰۸۹۶	۰,۸۶۸۵۷	۴,۲۶۸۷	۰,۷۸۰۲۴
۲۲	استحکام و انسجام درونی نیروهای مسلح	۴,۲۸۳۶	۰,۷۳۴۵۶	۴,۲۲۳۹	۰,۷۶۵۶۱	۴,۲۵۳۷	۰,۷۷۵۰۱
۲۳	کسب قدرت و اقتدار علمی-فناوری	۴,۳۱۳۴	۰,۸۰۱۶۸	۴,۲۳۸۸	۰,۸۳۱۳۲	۴,۲۸۳۶	۰,۸۵۴۳۹
۲۴	خوداتکایی و خودکفایی در تولید قدرت دفاعی	۴,۳۵۸۲	۰,۸۱۰۹۴	۴,۲۹۸۵	۰,۸۲۳۶۷	۴,۳۲۸۴	۰,۸۳۵۱۲
۲۵	بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اطلاعاتی امنیتی	۴,۱۷۹۱	۰,۸۳۳۴۹	۴,۰۸۹۶	۰,۸۵۰۹۴	۴,۱۳۴۳	۰,۸۸۳۰۳
۲۶	افزایش سهم بودجه‌ی دفاعی	۴,۲۸۳۶	۰,۷۵۴۹۰	۴,۱۹۴۰	۰,۷۷۵۰۱	۴,۲۲۳۹	۰,۷۸۳۱۳
۲۷	قانون‌گذاری و قانون‌مداری با رویکرد تقویت نیروهای مسلح	۴,۳۷۳۱	۰,۸۳۱۸۶	۴,۲۵۳۷	۰,۸۴۴۸۱	۴,۳۴۳۳	۰,۸۷۶۳۴
۲۸	ایجاد بستر نظام دفاعی مبتنی بر دانش	۴,۱۴۹۳	۰,۵۵۷۳۰	۴,۰۸۹۶	۰,۸۶۲۰۳	۴,۰۸۹۶	۰,۸۶۸۳۱
۲۹	بهره‌گیری از نیروی انسانی کارآمد و دانش‌بنیان	۴,۲۶۸۷	۰,۸۲۷۲۳	۴,۲۳۸۸	۰,۷۵۰۴۰	۴,۱۳۴۳	۰,۸۸۳۰۳
۳۰	سازمان‌دهی و ارتقای کیفیت نیروی انسانی	۴,۳۴۳۳	۰,۶۸۶۵۰	۴,۲۸۳۶	۰,۷۰۰۸۴	۴,۳۱۳۴	۰,۷۱۳۶۳
۳۱	سازمان‌دهی تهدیدمحور و رصد مستمر و دائمی تهدیدات	۴,۱۶۴۲	۰,۸۶۳۳۴	۴,۲۲۳۹	۰,۸۳۶۴۷	۴,۲۳۸۸	۰,۸۴۹۶۱
۳۲	اعتماد به نفس و خوداتکایی در توانایی تولید علم و فناوری	۴,۱۳۴۳	۰,۸۶۸۵۷	۴,۰۸۹۶	۰,۸۷۹۴۳	۴,۱۱۹۴	۰,۸۸۳۰۳
۳۳	سازمان‌دهی اقتصادی و بهره‌گیری از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی	۴,۱۹۴۰	۰,۸۰۲۲۵	۴,۱۱۹۴	۰,۸۳۲۹۵	۴,۱۳۴۳	۰,۸۴۴۲۷
۳۴	ایجاد سامانه‌های متمرکز برای ایجاد ارتباط نهادمند بین بخش‌های لشکری و کشوری	۴,۵۳۷۳	۰,۵۵۹۴۵	۴,۴۷۷۶	۰,۶۱۲۳۳	۴,۵۰۷۵	۰,۶۵۹۶۲
۳۵	جولوگیری از رقابت و موازی‌کاری بین بخش‌های دفاعی و امنیتی	۴,۱۲۱۳	۰,۴۴۲۵	۴,۲۲۱۲	۰,۵۲۱۴	۴,۳۳۲۰	۰,۷۵۶۹
۳۶	تقویت پدافند غیرعامل و ایجاد تسهیلات پایداری و مقاومت	۴,۲۶۸۷	۰,۸۲۷۲۳	۴,۲۰۹۰	۰,۸۴۹۶۱	۴,۲۲۳۹	۰,۸۶۲۳۰
۳۷	توسعه تحقیقات و پژوهش دفاعی امنیتی	۴,۳۳۲۵	۰,۸۵۲۵	۴,۴۷۷۶	۰,۶۱۲۳۳	۴,۶۲۱۵	۰,۵۲۲۲۱
۳۸	حمایت از مبتکران و نخبگان دفاعی امنیتی	۴,۱۲۵۳	۰,۴۲۵۳	۴,۱۲۲۳	۰,۷۶۲۰۸	۴,۲۲۲۱	۰,۶۶۳۲۱
۳۹	ترسیم نقشه جامع علمی دفاعی امنیتی	۴,۱۹۴۰	۰,۷۸۳۱۳	۴,۱۴۹۳	۰,۷۹۶۳۱	۴,۱۷۹۱	۰,۸۰۲۵۳
۴۰	توسعه تعاملات مؤثر و سازنده با کشورها	۴,۳۵۸۲	۰,۸۱۰۹۴	۴,۲۹۸۵	۰,۸۲۳۶۷	۴,۳۲۸۴	۰,۸۳۵۱۲

آزمون مدل پیشنهادی با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی

برای سنجش اعتبار ابعاد و مؤلفه‌های استخراج شده در مرحله‌ی قبل از نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است. مدل‌یابی معادلات ساختاری در حوزه‌های متنوع از جمله حوزه‌ی علوم انسانی کاربرد دارد. در این تحقیق برای شناسایی ضرایب تأثیر از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. در تحلیل عاملی تأییدی مهمترین عامل در تصمیم‌گیری رد یا قبول هر فرضیه میزان شاخص RMSEA است. اگر این شاخص نامطلوب کمتر از $0/1$ باشد، مدل از تناسب قابل قبولی برخوردار است و چنانچه کمتر از $0/05$ باشد، میزان تناسب مدل ایده‌آل است [39]. با توجه به اینکه میزان RMSEA در نمودار شماره ۱ برابر $0/078$ است، تناسب مدل از وضعیت بسیار مطلوبی برخوردار است. ضرایب معناداری برای مقبولیت مدل بین $(-1/96 < X < 1/96)$ قرار داشته و شاخص‌های خوب بودن بزرگ‌تر از $0/7$ هستند، بنابراین مدل از نظر استناد قابل قبول است.

همچنین برای تعیین میزان اتفاق نظر پدل خبرگان ضریب هماهنگی کندال مورد استفاده قرار گرفت. مقدار ضریب هماهنگی کندال در صورت وجود توافق کامل برابر یک و در صورت نبود توافق برابر صفر است. جدول ۳ تفاسیر مختلف ضریب هماهنگی کندال را نشان می‌دهد.

اشمیت برای توقف یا ادامه دوره‌های دلفی دو معیار را بیان می‌کند. یکی اینکه اتفاق نظر قوی بین اعضای پدل وجود داشته باشد که بر اساس جدول بالا (جدول شماره ۳) تعیین می‌شود و دوم اینکه اگر اتفاق نظر قوی وجود ندارد و مقدار این ضریب در دو دور متوالی رشد ناچیزی دارد، دوره‌های دلفی باید متوقف می‌شد [38]. طبق جداول ۴ و ۵ در سطح معنی‌داری $0/05$ مقدار ضریب هماهنگی کندال بین دور اول و دوم $0/55$ است که نشان‌دهنده‌ی اتفاق نظر متوسط است. به همین علت بعد از انجام تصحیحات لازم پرسشنامه با ۳۸ مؤلفه وارد روند سوم شد. طبق جدول ۵ مقدار هماهنگی کندال برای دور سوم و دوم $0/86$ برآورد شد که نشان‌دهنده‌ی اتفاق نظر بسیار قوی بین اعضای پدل است و طبق معیار اشمیت می‌توان دوره‌های دلفی را متوقف کرد.

جدول ۳. مقادیر و تفاسیر مختلف ضریب هماهنگی کندال تاو بی

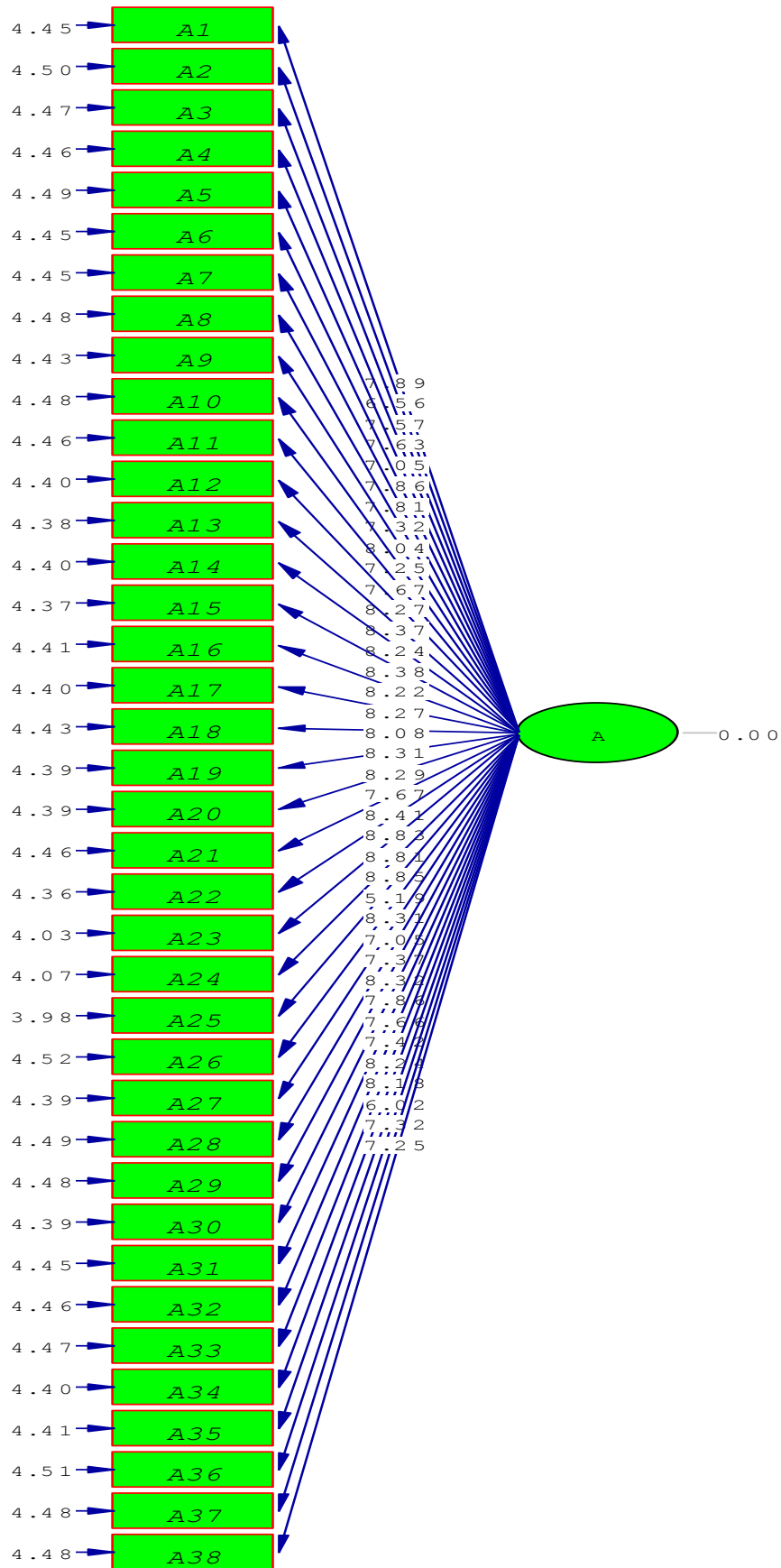
تفسیر	مقدار ضریب کندال تاو بی
اتفاق نظر بسیار ضعیف	۰/۱
اتفاق نظر ضعیف	۰/۳
اتفاق نظر متوسط	۰/۵
اتفاق نظر قوی	۰/۷
اتفاق نظر بسیار قوی	۰/۹

جدول ۴. ضریب هماهنگی دور اول با دور دوم

دور اول	دور دوم	ضریب کندال تاو بی
۰/۵۵	۱/۰۰	ضریب هماهنگی
۰/۰۰۰		معنی‌داری
۱۴	۱۴	تعداد
۱/۰۰	۰/۵۵	ضریب هماهنگی
	۰/۰۰۰	معنی‌داری
۱۴	۱۴	تعداد

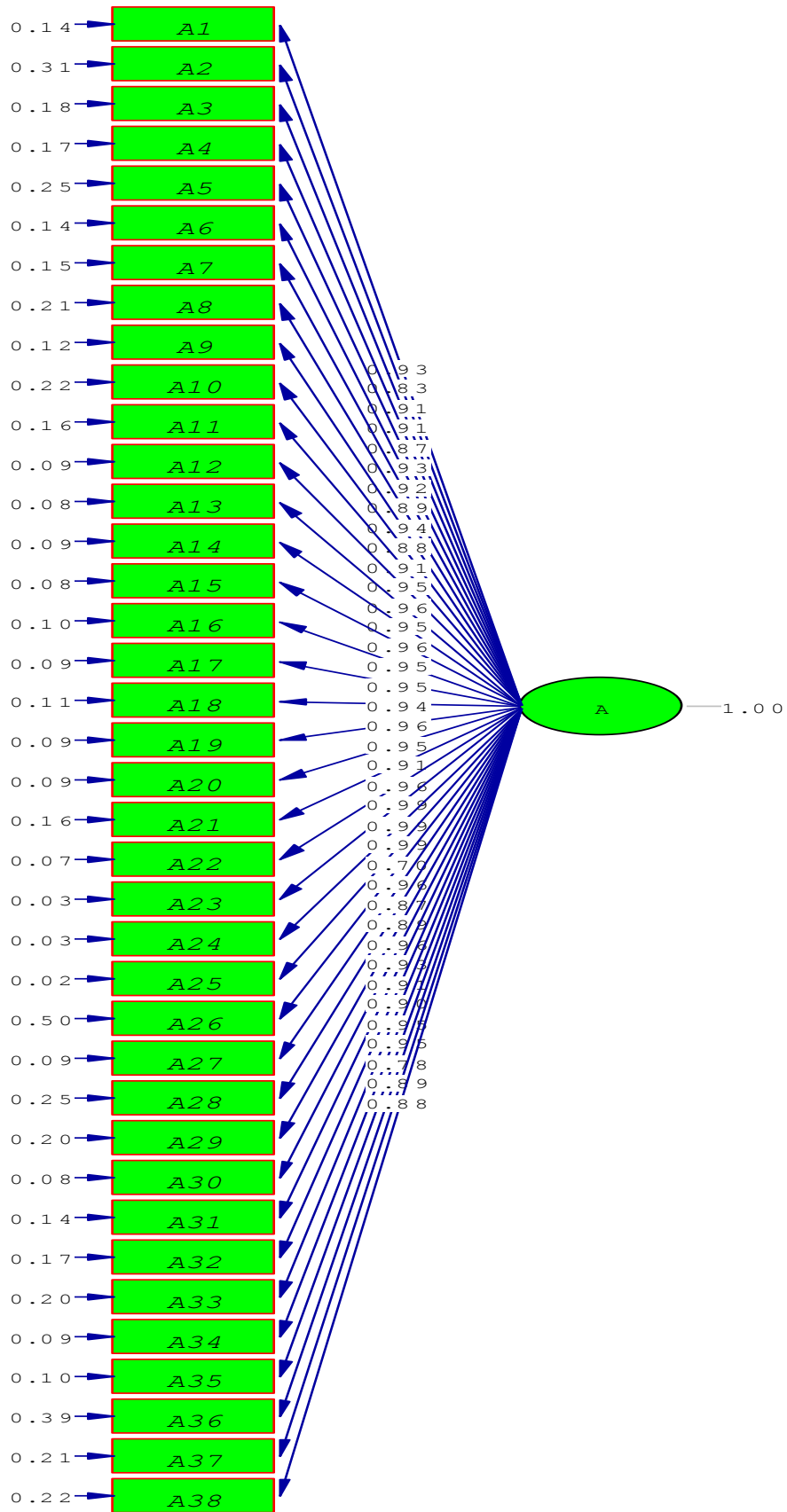
جدول ۵. ضریب هماهنگی دور دوم با دور سوم

دور دوم	دور سوم	ضریب کندال تاو بی
۰/۸۶	۱/۰۰	ضریب هماهنگی
۰/۰۰۰		معنی‌داری
۱۴	۱۴	تعداد
۱/۰۰	۰/۸۶	ضریب هماهنگی
	۰/۰۰۰	معنی‌داری
۱۴	۱۴	تعداد

i -Square=3080.65, df =1785, P -value=0.00000, $RMSEA$ =0.078

نمودار ۱. مدل پیشنهادی تحقیق در حالت معنی داری

$i\text{-Square}=3080.65, df=1785, P\text{-value}=0.00000, RMSEA=0.078$

نمودار ۰۲ مدل پیشنهادی تحقیق در حالت استاندارد

به منظور بررسی مدل پیشنهادی تحقیق باید عدد معنی داری نمودار شماره ۱ و عدد استاندارد نمودار شماره ۲ به ترتیب بالاتر از ۱/۹۶ و ۰/۷۰ باشند که در این صورت مدل ارائه شده تأیید می شود. بررسی مدل پیشنهادی تحقیق در قالب عوامل یادشده در جدول ذیل (جدول شماره ۶) ارائه می شود:

جدول ۶. بررسی مدل پیشنهادی تحقیق

ردیف	شرح عامل	عدد معنی داری		عدد استاندارد		نتیجه
		نتیجه	مطلوب	نتیجه	مطلوب	
۱	اتکا به عوامل و ارزش های معنوی و الهی	۷۰,۸۹	۱/۹۶	٪۹۳	٪۷۰	تأیید
۲	مبارزه دائمی با ظلم و استکبار جهانی	۶۰,۵۶	۱/۹۶	٪۸۳	٪۷۰	تأیید
۳	حفظ استقلال همه جانبه و نفی هرگونه سلطه جویی و سلطه پذیری	۷۰,۵۷	۱/۹۶	٪۹۱	٪۷۰	تأیید
۴	برخورداری از نگاه آرمان گرایانه ی واقعیت مدار	۷۰,۶۳	۱/۹۶	٪۹۱	٪۷۰	تأیید
۵	تقویت دفاع همه جانبه در مقابل تهاجم همه جانبه	۷۰,۰۵	۱/۹۶	٪۸۷	٪۷۰	تأیید
۶	اتخاذ راهبردهای دفاعی ترکیبی	۷۰,۸۶	۱/۹۶	٪۹۳	٪۷۰	تأیید
۷	پاسخ جدی و سخت به شرارت های دشمن	۷۰,۸۱	۱/۹۶	٪۹۲	٪۷۰	تأیید
۸	ارتباط مستحکم و تنگاتنگ نیروهای مسلح با ملت	۷۰,۳۲	۱/۹۶	٪۸۹	٪۷۰	تأیید
۹	هوشمندسازی از طریق پیش بینی، آینده نگری و حضور به موقع و به هنگام	۸۰,۰۴	۱/۹۶	٪۹۴	٪۷۰	تأیید
۱۰	هوشمندی نسبت به محیط درگیری و اهداف دشمن	۷۰,۲۵	۱/۹۶	٪۸۸	٪۷۰	تأیید
۱۱	قدرت سازی نیروهای مسلح با بهره گیری از ظرفیت درونی	۷۰,۶۷	۱/۹۶	٪۹۱	٪۷۰	تأیید
۱۲	بهره گیری از دانش بومی و درون زا	۸۰,۲۷	۱/۹۶	٪۹۵	٪۷۰	تأیید
۱۳	بومی کردن فناوری ها و تجهیزات دفاعی امنیتی	۸۰,۳۷	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۱۴	قابلیت سازی در فناوری های پیشرفته و بومی	۸۰,۲۴	۱/۹۶	٪۹۵	٪۷۰	تأیید
۱۵	بهره گیری از تجارب دفاعی و امنیتی سایر کشورها	۸۰,۳۸	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۱۶	انعطاف پذیری و تبدیل تهدیدات به فرصت ها	۸۰,۲۲	۱/۹۶	٪۹۵	٪۷۰	تأیید
۱۷	ارائه آموزش های دفاعی امنیتی متناسب با تهدیدهای روز	۸۰,۲۷	۱/۹۶	٪۹۵	٪۷۰	تأیید
۱۸	بسج همگانی و مردمی کردن دفاع	۸۰,۰۸	۱/۹۶	٪۹۴	٪۷۰	تأیید
۱۹	افزایش استحکام داخلی نظام و عزم جزم بر دفاع مشروع و منطقی	۸۰,۳۱	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۲۰	استحکام و انسجام درونی نیروهای مسلح	۸۰,۲۹	۱/۹۶	٪۹۵	٪۷۰	تأیید
۲۱	کسب قدرت و اقتدار علمی- فناوری	۷۰,۶۷	۱/۹۶	٪۹۱	٪۷۰	تأیید
۲۲	خوداتکایی و خودکفایی در تولید قدرت دفاعی	۸۰,۴۱	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۲۳	بهره گیری از قابلیت ها و ظرفیت های اطلاعاتی امنیتی	۸۰,۸۳	۱/۹۶	٪۹۹	٪۷۰	تأیید
۲۴	افزایش سهم بودجه ی دفاعی	۸۰,۸۱	۱/۹۶	٪۹۹	٪۷۰	تأیید
۲۵	قانون گذاری و قانون مداری با رویکرد تقویت نیروهای مسلح	۸۰,۸۵	۱/۹۶	٪۹۹	٪۷۰	تأیید
۲۶	ایجاد بستر نظام دفاعی مبتنی بر دانش	۵۰,۱۹	۱/۹۶	٪۷۰	٪۷۰	تأیید
۲۷	بهره گیری از نیروی انسانی کارآمد و دانش بنیان	۸۰,۳۱	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۲۸	سازمان دهی و ارتقای کیفیت نیروی انسانی	۷۰,۰۵	۱/۹۶	٪۸۷	٪۷۰	تأیید
۲۹	سازمان دهی تهدید محور و رصد مستمر و دائمی تهدیدات	۷۰,۳۷	۱/۹۶	٪۸۹	٪۷۰	تأیید
۳۰	اعتماد به نفس و خوداتکایی در توانایی تولید علم و فناوری	۸۰,۳۲	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۳۱	سازمان دهی اقتصادی و بهره گیری از سیاست های اقتصاد مقاومتی	۷۰,۸۶	۱/۹۶	٪۹۳	٪۷۰	تأیید
۳۲	ایجاد سامانه های متمرکز برای ایجاد ارتباط نهادمند بین بخش های لشکری و کشوری	۷۰,۶۵	۱/۹۶	٪۹۱	٪۷۰	تأیید
۳۳	جلوگیری از رقابت و موازی کاری بین بخش های دفاعی و امنیتی	۷۰,۴۸	۱/۹۶	٪۹۰	٪۷۰	تأیید
۳۴	تقویت پدافند غیرعامل و ایجاد تسهیلات پایداری و مقاومت	۸۰,۲۴	۱/۹۶	٪۹۶	٪۷۰	تأیید
۳۵	توسعه تحقیقات و پژوهش دفاعی امنیتی	۸۰,۱۸	۱/۹۶	٪۹۸	٪۷۰	تأیید
۳۶	حمایت از مبتکران و نخبگان دفاعی امنیتی	۶۰,۰۲	۱/۹۶	٪۷۸	٪۷۰	تأیید
۳۷	ترسیم نقشه جامع علمی دفاعی امنیتی	۷۰,۳۲	۱/۹۶	٪۸۹	٪۷۰	تأیید
۳۸	توسعه تعاملات مؤثر و سازنده با کشورها	۷۰,۲۵	۱/۹۶	٪۸۸	٪۷۰	تأیید

با توجه به خروجی جدول شماره ۶ از آنجایی که عدد معنی داری بزرگتر از ۱/۹۶ و عدد استاندارد بیشتر از ۷۰ درصد است، در نتیجه تمامی عوامل تأیید می‌شوند.

همچنین نتایج بررسی تأییدی عوامل مؤثر بر بهینه‌سازی اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد پدافند غیرعامل در جدول شماره ۷ با عنوان بررسی روایی سازه مدل ارائه شده است.

با توجه به جدول شماره ۷ می‌توان بیان کرد که شاخص کای دو بر درجه آزادی که یکی از شاخص‌های اصلی است که ۱/۷۲ بوده و در محدوده مجاز قرار دارد، برازندگی مدل را مورد تأیید قرار می‌دهد. شاخص تعدیل شده برازندگی که مقادیر بین ۰/۹ تا ۰/۹۵ قابل قبول و بالاتر از ۰/۹۵ عالی است و در مدل نهایی با مقدار ۰/۹۶ است که عالی است. شاخص‌های برازش هنجار شده، تطبیقی، برازندگی و تعدیل یافته برازندگی در این مدل به ترتیب برابر با ۰/۹۷، ۰/۹۶، ۰/۹۶ و ۰/۹۶ است که با توجه به دامنه قابل قبول از وضعیت عالی برخوردار هستند. شاخص بعدی ریشه میانگین مربعات خطای برآورد است که باید کمتر از ۰/۰۸ باشد و در این مدل برابر با ۰/۰۷۸ است که در محدوده قابل قبول قرار گرفته است. بنابراین با توجه به کل شاخص‌ها با توجه به شاخص‌های برازندگی محاسبه شده می‌توان گفت که مدل از برازش مناسبی برخوردار است.

نحوه محاسبه اولویت‌ها توسط روش تاپسیس فازی

به منظور استفاده از روش تاپسیس فازی بعد از مشخص شدن عوامل مؤثر بر تقویت مؤلفه‌های دفاعی امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران یک ماتریس تصمیم‌گیری با استفاده از داده‌های به دست آمده از پرسشنامه «۲» تشکیل شد، در این ماتریس

گزینه‌های مورد بررسی عوامل شناسایی شده در مرحله قبل (فارغ از اینکه در کدام گروه قرار دارند) بوده و معیارهای ارزیابی در آن نقطه نظرات خبرگان و کارشناسان یا به عبارتی قضاوت تصمیم‌گیران هستند که گزینه‌های مربوطه را سنجش کرده‌اند [۴۰].

بدین ترتیب ماتریسی با ۲۰ ستون تشکیل شد که هر ستون آن نشان‌دهنده امتیازاتی است که یک فرد به گزینه‌ای مختلف اختصاص داده است. گفتنی است از آنجایی که تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری نیازمند استفاده از عبارات کلامی و اعداد فازی متناظر با آن برای رتبه‌بندی گزینه‌هاست، جهت تشکیل ماتریس یاد شده عوامل مهم شناسایی شده در مرحله قبلی با توجه به این طیف بررسی قرار شده‌اند که شرح آن در جدول شماره ۸ مشخص شده است.

گفتن این نکته ضروری است که با توجه به اینکه شاخص‌های ماتریس تصمیم‌گیر نقطه نظرات خبرگان و کارشناسان است و از آنجایی که هر چه گزینه مورد بررسی امتیاز بیشتری در شاخص‌های مورد نظر کسب کند، نشان ارزش بیشتر آن گزینه در آن شاخص است. بنابراین نوع مطلوبیت شاخص‌ها افزایشی تلقی شده و اهمیت نظرات همه اعضای جامعه آماری یکسان در نظر گرفته شده است. بنابراین نیازی به محاسبه ماتریس بی‌مقیاس وزن شده نیست و ماتریس بی‌مقیاس شده ملاک عمل قرار گرفته است.

بعد از تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری مراحل روش FTOP-SIS با استفاده از نرم‌افزار خاص این روش طی شد و اولویت بندی عوامل مورد نظر صورت پذیرفت.

جدول ۷. بررسی روایی سازه مدل ارائه شده

اختصار	معادل انگلیسی	معادل فارسی	دامنه قابل قبول	میزان به دست آمده	نتیجه
χ^2/df	χ^2/df	شاخص کای دو بر درجه آزادی	کمتر از ۳	۱/۷۲	
rmsea	Root Mean Square of Approximation	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۷۸	از آنجایی که بین این نشانگرها هماهنگی و همسویی وجود دارد، در نتیجه روایی سازه مدل تأیید شد.
nfi	Normal Fit Index	شاخص برازش هنجار شده	نزدیک به یک	۰/۹۷	
cfi	Comparative Fit Index	شاخص برازش تطبیقی	نزدیک به یک	۰/۹۶	
gfi	Goodness of Fit Index	شاخص برازندگی	نزدیک به یک	۰/۹۶	
agfi	Adjusted Goodness of Fit Index	شاخص تعدیل یافته برازندگی	نزدیک به یک	۰/۹۶	

جدول ۸. عبارات کلامی و اعداد فازی متناظر با آن برای رتبه‌بندی گزینه‌ها

عبارت کلامی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
اختصار	خ ک	ک	م	ز	خ ز
عدد فازی متناظر	۰, ۰, ۰/۲	۰/۱, ۰/۳, ۰/۵	۰/۳, ۰/۵, ۰/۷	۰/۶, ۰/۸, ۰/۱	۰/۸, ۱, ۱

با توجه به خروجی جدول شماره ۹ اولویت بندی عوامل به شرح جدول شماره ۱۰ است.

جدول ۹. ماتریس تصمیم گیری روش FTOPSIS در پژوهش حاضر

فرد ۴	فرد ۳	فرد ۲	فرد ۱	معیارهای عوامل مؤثر بر.....
				اتکا به عوامل و ارزش های معنوی و الهی
				مبارزه دائمی با ظلم و استکبار جهانی
				.
				.
				.
				توسعه تعاملات مؤثر و سازنده با کشورها

جدول ۱۰. اولویت بندی عوامل مؤثر بر بهینه سازی اقتدار دفاعی امنیتی با رویکرد پدافند غیرعوامل

اولویت	شرح عامل	ردیف
۲	اتکا به عوامل و ارزش های معنوی و الهی	۱
۳	مبارزه دائمی با ظلم و استکبار جهانی	۲
۴	حفظ استقلال همه جانبه و نفی هرگونه سلطه جویی و سلطه پذیری	۳
۷	برخورداری از نگاه آرمان گرایانه ی واقعیت مدار	۴
۱۱	تقویت دفاع همه جانبه در مقابل تهاجم همه جانبه	۵
۵	اتخاذ راهبردهای دفاعی ترکیبی	۶
۱۲	پاسخ جدی و سخت به شرارت های دشمن	۷
۱۷	ارتباط مستحکم و تنگاتنگ نیروهای مسلح با ملت	۸
۲۴	هوشمندسازی از طریق پیش بینی، آینده نگری و حضور به موقع و به هنگام	۹
۲۶	هوشمندی نسبت به محیط درگیری و اهداف دشمن	۱۰
۱۵	قدرت سازی نیروهای مسلح با بهره گیری از ظرفیت درونی	۱۱
۳۰	بهره گیری از دانش بومی و درون زا	۱۲
۲۱	بومی کردن فناوری ها و تجهیزات دفاعی امنیتی	۱۳
۱۸	قابلیت سازی در فناوری های پیشرفته و بومی	۱۴
۳۷	بهره گیری از تجارب دفاعی و امنیتی سایر کشورها	۱۵
۱۶	انعطاف پذیری و تبدیل تهدیدات به فرصت ها	۱۶
۲۹	ارائه آموزش های دفاعی امنیتی متناسب با تهدیدهای روز	۱۷
۳۴	بسیج همگانی و مردمی کردن دفاع	۱۸
۱۰	افزایش استحکام داخلی نظام و عزم جزم بردفاع مشروع و منطقی	۱۹
۹	استحکام و انسجام درونی نیروهای مسلح	۲۰
۶	کسب قدرت و اقتدار علمی- فناوری	۲۱
۲۰	خوداتکایی و خودکفایی در تولید قدرت دفاعی	۲۲
۲۷	بهره گیری از قابلیت ها و ظرفیت های اطلاعاتی امنیتی	۲۳
۱۳	افزایش سهم بودجه ی دفاعی	۲۴
۱۴	قانون گذاری و قانون مداری با رویکرد تقویت نیروهای مسلح	۲۵
۲۲	ایجاد بستر نظام دفاعی مبتنی بر دانش	۲۶
۳۳	بهره گیری از نیروی انسانی کارآمد و دانش بنیان	۲۷
۳۱	سازمان دهی و ارتقای کیفیت نیروی انسانی	۲۸
۲۵	سازمان دهی تهدید محور و رصد مستمر و دائمی تهدیدات	۲۹
۸	اعتماد به نفس و خوداتکایی در توانایی تولید علم و فناوری	۳۰
۳۶	سازمان دهی اقتصادی و بهره گیری از سیاست های اقتصاد مقاومتی	۳۱
۳۵	ایجاد سامانه های متمرکز برای ایجاد ارتباط نهادمند بین بخش های لشکری و کشوری	۳۲

ادامه جدول ۱۰. اولویت بندی عوامل مؤثر بر بهینه سازی اقتدار دفاعی امنیتی با رویکرد پدافند غیرعامل

ردیف	شرح عامل	اولویت
۳۳	جلوگیری از رقابت و موازی کاری بین بخش های دفاعی و امنیتی	۲۸
۳۴	تقویت پدافند غیرعامل و ایجاد تسهیلات پایداری و مقاومت	۱۹
۳۵	توسعه تحقیقات و پژوهش دفاعی امنیتی	۲۳
۳۶	حمایت از مبتکران و نخبگان دفاعی امنیتی	۳۲
۳۷	ترسیم نقشه جامع علمی دفاعی امنیتی	۱
۳۸	توسعه تعاملات مؤثر و سازنده با کشورها	۳۸

نتیجه گیری و پیشنهاد

موقعیت بی بدیل ژئوپلیتیکی^۲ و ژئواستراتژی^۳ جمهوری اسلامی ایران با محوریت اسلام، ایران را به بازیگر فعال منطقه ای و بین المللی تبدیل کرده است؛ به همین دلیل جمهوری اسلامی ایران همواره توسط کشورهای سلطه طلب تهدید می شود و لزوم اتخاذ رویکرد فعال و پیشگیرانه با تهدیدات علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از اولویت های اساسی نظام دفاعی امنیتی محسوب می شود. بدین منظور تحقیق حاضر با هدف بیان الزامات راهبردی تقویت مؤلفه های دفاعی امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران به رشته تحریر درآمد و مهمترین ابزارهای پژوهش نیز عبارتند بودند از: مطالعات کتابخانه ای، مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه. در این تحقیق فن دلفی به عنوان مهمترین روش برای تأیید مؤلفه های استخراج شده به کار رفت و سپس با استفاده از مدل یابی معادلات ساختاری به برازش مدل پرداخته شد. دو تن از اعضای هیئت علمی دانشگاه امام حسین (علیه السلام) و دانشگاه عالی دفاع ملی به عنوان ناظر مراحل دلفی انتخاب شدند و محقق خود به عنوان مجری دلفی در این پژوهش بوده است. در نهایت تعداد ۱۴ نفر خبره انتخاب شدند و فرم دعوت به دلفی به صورت حضوری تحویل ایشان شد. دلفی در ۳ دوره انجام گرفت که در دوره اول ۲ مؤلفه حذف شد. ضریب هماهنگی کندال برای دور دوم و سوم ۰,۸۶ به دست آمد که نشان دهنده ی اتفاق نظر بسیار قوی بین پنل خبرگان است. در مرحله ی بعد پرسشنامه بر اساس ۳۸ مؤلفه مستخرج از دلفی با استفاده از نرم افزار لیزرل^۵ مورد روایی سنجی خبرگان قرار گرفت و تأیید شد. با توجه به نتایج تحقیق حاضر، عوامل مؤثر بر بهینه سازی اقتدار دفاعی امنیتی با رویکرد پدافند غیرعامل بر اساس روش اولویت بندی FTOPSIS عبارتند از:

۱. ترسیم نقشه جامع علمی دفاعی امنیتی
۲. اتکا به عوامل و ارزش های معنوی و الهی
۳. مبارزه دائمی با ظلم و استکبار جهانی
۴. حفظ استقلال همه جانبه و نفی هرگونه سلطه جویی و سلطه پذیری
۵. اتخاذ راهبردهای دفاعی ترکیبی
۶. کسب قدرت و اقتدار علمی- فناوری
۷. برخورداری از نگاه آرمان گرایانه ی واقعیت مدار

۸. اعتماد به نفس و خودتکایی در توانایی تولید علم و فناوری
۹. استحکام و انسجام درونی نیروهای مسلح
۱۰. افزایش استحکام داخلی نظام و عزم جزم بر دفاع مشروع و منطقی
۱۱. تقویت دفاع همه جانبه در مقابل تهاجم همه جانبه
۱۲. پاسخ جدی و سخت به شرارت های دشمن
۱۳. افزایش سهم بودجه ی دفاعی
۱۴. قانون گذاری و قانون مداری با رویکرد تقویت نیروهای مسلح
۱۵. قدرت سازی نیروهای مسلح با بهره گیری از ظرفیت درونی
۱۶. انعطاف پذیری و تبدیل تهدیدات به فرصت ها
۱۷. ارتباط مستحکم و تنگاتنگ نیروهای مسلح با ملت
۱۸. قابلیت سازی در فناوری های پیشرفته و بومی
۱۹. تقویت پدافند غیرعامل و ایجاد تسهیلات پایداری و مقاومت
۲۰. خودتکایی و خودکفایی در تولید قدرت دفاعی
۲۱. بومی کردن فناوری ها و تجهیزات دفاعی امنیتی
۲۲. ایجاد بستر نظام دفاعی مبتنی بر دانش
۲۳. توسعه تحقیقات و پژوهش دفاعی امنیتی
۲۴. هوشمندسازی از طریق پیش بینی، آینده نگری و حضور به موقع و به هنگام
۲۵. سازمان دهی تهدیدمحور و رصد مستمر و دائمی تهدیدات
۲۶. هوشمندی نسبت به محیط درگیری و اهداف دشمن
۲۷. بهره گیری از قابلیت ها و ظرفیت های اطلاعاتی امنیتی
۲۸. جلوگیری از رقابت و موازی کاری بین بخش های دفاعی و امنیتی
۲۹. ارائه آموزش های دفاعی امنیتی متناسب با تهدیدهای روز
۳۰. بهره گیری از دانش بومی و درون زا
۳۱. سازمان دهی و ارتقای کیفیت نیروی انسانی
۳۲. حمایت از مبتکران و نخبگان دفاعی امنیتی
۳۳. بهره گیری از نیروی انسانی کارآمد و دانش بنیان
۳۴. بسیج همگانی و مردمی کردن دفاع
۳۵. ایجاد سامانه های متمرکز برای ایجاد ارتباط نهادمند بین بخش های لشکری و کشوری
۳۶. سازمان دهی اقتصادی و بهره گیری از سیاست های اقتصاد مقاومتی
۳۷. بهره گیری از تجارب دفاعی و امنیتی سایر کشورها

همچنین بر اساس نتایج پژوهش حاضر پیشنهادهای زیر بیان می‌شوند:

- ۱) بهره‌گیری از نتایج پژوهش حاضر به منظور ارتقای توانمندی‌های دفاعی امنیتی؛
- ۲) ترسیم نقشه جامع علمی دفاعی امنیتی به منظور هم‌افزایی در اقدامات پدافندی دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد یک نظم و نظام منطقی و جلوگیری از موازی‌کاری نهادهای دفاعی و امنیتی؛
- ۳) از آنجایی که منابع انسانی در نیروهای مسلح به‌عنوان مهمترین سرمایه سازمانی قلمداد می‌شود، پیشنهاد می‌شود قوانین و مقررات مربوط به منابع انسانی به نحوی طراحی شوند که بتواند تسهیل‌کننده اقدامات پدافندی دفاعی امنیتی و ایجاد انگیزه در آنان باشد.

پی‌نوشت

1. Geopolitical
2. Geo Strategy
3. Lisrel
4. Geopolitical
5. Geo Strategy
6. Lisrel

منابع

- [۱] شعبانی، محمدرضا (۱۳۹۲). راهبردهای امنیتی جمهوری اسلامی ایران در استان سیستان و بلوچستان مبتنی بر عوامل ژئوپلیتیکی، رساله دکتری، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- [2] Boldrin, M; De Nardi, M; Larry, E. (2015). Fertility and Social Security, *Journal of Demographic Economics*, 81 (3), pp. 261-299.
- [3] Caring, R. L. (1987). *Training and development handbook*, Third edition, new York: Mc Ggrow- Hill Book Company.
- [4] Eldrige, I. (2005). *Mean little Girls*, CwK Network, Inc.
- [5] Osler, A and et al. (2001). *Not a problem? Girls and School Exclusion*, National Children's Bureau.
- [۶] زرقاتی، سیدهادی؛ امینی، مرضیه؛ رمضانز (۱۳۹۶). «تحلیل اصول و ملاحظات امنیتی در زیرساخت حمل‌ونقل شهری در کلان‌شهرهای ایران»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی‌ودوم، شماره سوم، صص ۹۹-۸۸.
- [۷] نوریان، ارشیر (۱۳۹۲). «جایگاه مؤلفه دفاعی-امنیتی در تحکیم و توسعه اقتدار ملی از منظر امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال سوم، شماره چهارم، صص ۱۷۰-۱۴۱.
- [۸] رشیدزاده، فتح‌الله؛ عاشوری، ذبیح‌الله؛ شهرام‌فر، جعفر (۱۳۹۰). «الگوی راهبردی تحکیم و توسعه اقتدار دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال دوازدهم، شماره ۴۶، صص ۱۴۱-۱۲۱.
- [۹] حیات‌مقدم، امیر؛ کلانتری، فتح‌الله؛ فلاح، عباس (۱۳۹۶). «شناسایی عوامل مرتبط با مؤلفه دفاعی-امنیتی جهت استحکام ساخت درونی قدرت نظام با تأکید بر منویات فرماندهی معظم کل قوا»، فصلنامه راهبردی دفاعی، سال پانزدهم، شماره ۵۷، صص ۶۶-۴۳.
- [۱۰] سوره مبارکه الأنفال آیه ۶۰.
- [۱۱] نهج‌البلاغه، خطبه فرازی از خطبه ۲۶: فراز ۵.
- [۱۲] جدیدی، احمد (۱۳۹۵). «پدافند غیرعامل؛ مدیریت بحران ددر عرصه تهدیدات دفاعی-امنیتی»، فصلنامه مدیریت بحران، سال هشتم، شماره ۲۸، صص ۱۹۷-۱۷۳.
- [13] Oxford Advanced Learner's Dictionary (2005), 7th edition: London, Oxford Press; Threat.
- [14] Richard, Wyn Jones (1999), *Security, Strategy and critical Theory*: London Lynne Rienner publishers.
- [۱۵] حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۵). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، چاپ اول، مشهد: انتشارات پاپلی.
- [۱۶] مرادیان، محسن (۱۳۸۵). ابعاد و مظاهر تهدیدات، چاپ اول، تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید علی صیادشیرازی.
- [۱۷] بوزان، باری. (۱۳۸۰). «امنیت، کشور، نظم نوین جهانی و فراسوی آن»، ترجمه احد پارساپور، فصلنامه فرهنگ اندیشه، شماره‌های ۳-۴.
- [۱۸] پاشایی هولاسو، امین؛ شعبانی، محمدرضا؛ استکی، جواد (۱۳۹۶). «شناسایی عوامل مؤثر بر تحقق امنیت ملی در نهج‌البلاغه»، فصلنامه پژوهش‌نامه نهج‌البلاغه، سال پنجم، شماره هجدهم، صص ۵۲-۳۱.
- [۱۹] عصاریان‌نژاد، حسین (۱۳۸۸). جزوه درسی محیط‌شناسی امنیتی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- [۲۰] جمالی، علی؛ مدنی، سیدمصطفی (۱۳۹۴). «نقش پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال سیزدهم، شماره ۵۱، صص ۲۰۶-۱۷۱.
- [۲۱] دلوری، رضا؛ روستایی، محمدتقی (۱۳۹۵). «مزایا و نواقص پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سپهر سیاست، سال سوم، شماره نهم، صص ۱۴۰-۱۲۱.
- [۲۲] عطایی، سیدشکور؛ قاضی‌زاده‌فرد، سیدضیاءالدین (۱۳۹۳). «ارائه الگوی به‌کارگیری مدیریت دانش در پدافند غیرعامل (با تأکید بر نقش منابع انسانی)»، فصلنامه پدافند غیرعامل، سال پنجم، شماره ۳، صص ۱۹-۱۱.
- [۲۳] منوچهری، عباس (۱۳۷۶). «قدرت مدرنیسم و پست‌مدرنیسم»، دوام‌نامه اطلاعات اقتصادی-سیاسی، موسسه اطلاعات.
- [۲۴] راش، مایکل (۱۳۷۷). جامعه و سیاست: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات سمت.
- [۲۵] ایزدی، مصطفی؛ دولت‌شاه، بهروز (۱۳۹۶). «گفتمان ولایت‌فقیه در حوزه اقتدار دفاعی-امنیتی»، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۶۷، صص ۲۱۰-۱۸۱.
- [۲۶] دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). لغت‌نامه دهخدا، قم: انتشارات ارزشمند.
- [۲۷] کالینز، جان ام (۱۳۸۶). استراتژی بزرگ اصول و رویه‌ها، ترجمه کوروش بایندر، چاپ چهارم، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- [۲۸] رستمی، محمود (۱۳۸۶). فرهنگ واژه‌های نظامی، تهران: انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد آجا.
- [۲۹] کیانی، سورنا (۱۳۹۵). «الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه از منظر قرآن کریم»، رساله دکتری، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- [۳۰] رشیدزاده، فتح‌الله (۱۳۸۷). «توسعه و تحکیم قدرت و اقتدار نظامی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مدیریت نظامی، شماره ۳۳.
- [۳۱] شفیع، نودز؛ شکر، مقدم، اصغر (۱۳۹۳). «دیپلماسی فناوری جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر فناوری‌های دفاعی-امنیتی)»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، شماره نوزدهم، صص ۲۶۹-۲۳۵.

- [۳۲] کلانتری، فتح‌الله؛ افتخاری، اصغر (۱۳۹۳). «بررسی و تبیین راهبردی «تهدید در مقابل تهدید» در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران»، مجله سیاست دفاعی، سال بیست‌ودوم، شماره ۸۸، صص ۶۳-۹۰.
- [۳۳] کلانتری، فتح‌الله (۱۳۹۶). «تأثیر اقتدار دفاعی بر اقتدار سیاسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)»، مجله سیاست دفاعی، سال بیست‌وپنجم، شماره ۹۸، صص ۳۹-۶۱.
- [۳۴] حبیبی، نیک‌بخش (۱۳۹۷). «مدل دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران متناسب با الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت»، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، سال یازدهم، شماره اول، صص ۱۲۹-۱۵۶.
- [۳۵] قنبری، سمیه؛ آذرشب، محمدتقی؛ موسوی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۵). «استحکام درونی قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه مقام معظم رهبری با تأکید بر مؤلفه‌های دفاعی-امنیتی»، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال ششم، شماره چهارم، صص ۱۹۳-۲۱۲.
- [۳۶] فرتوک‌زاده، حمیدرضا؛ سلطانیان، جواد؛ آزادی، فرزاد (۱۳۹۶). «تبیین نقش فرهنگ در الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت در حوزه دفاعی-امنیتی»، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۶۷، صص ۲۸۵-۳۰۶.
- [۳۷] بازرگان‌هرندی، عباس (۱۳۸۷). «روش تحقیق آمیخته: رویکردی برتر برای مطالعات مدیریت»، فصلنامه دانش مدیریت، سال بیست‌ویکم، شماره ۸۱، صص ۱۹-۳۶.
- [۳۸] سهرابی، روح‌الله؛ جعفری‌سرشت، داود؛ میداندار باسمنجی، فهیمه (۱۳۹۶). «ارائه چهارچوب مدیریت استعداد با رویکرد چابکی منابع انسانی»، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، سال نهم، شماره ۲۸، صص ۱-۲۰.
- [۳۹] پاشایی هولاسو، امین؛ فتحی، صمد؛ حبیبی، حسن (۱۳۹۶). «امکان‌سنجی تأثیر راهبردی فرهنگ سازمانی بر نهادینه‌سازی مدیریت دانش»، فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال اول، شماره ۴، صص ۳۷-۶۰.
- [۴۰] آذر، عادل؛ پیشدار، مهسا (۱۳۹۰). «شناسایی و اندازه‌گیری شاخص‌های چابکی سازمانی (مطالعه موردی)»، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت، سال چهارم، شماره ۱۱، صص ۵-۲۰.

